

Коваль О. В., студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ХІМІЧНА ТА НАФТОХІМІЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто питання сучасного стану територіальної організації підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості Черкаської області. Встановлено тенденції розвитку галузі промисловості.

Ключові слова: *територіальна організація, хімічна та нафтохімічна промисловість, Черкаська область.*

Рассмотрены вопросы современного состояния территориальной организации предприятий химической и нефтехимической промышленности Черкасской области. Установлены тенденции развития отрасли промышленности.

Ключевые слова: *территориальная организация, химическая и нефтехимическая промышленность, Черкасская область.*

The current state of territorial organization of the chemical and petrochemical industry in Cherkasy region is disclosed. Trends of development by branch of chemical industry are explored.

Keywords: territorial organization, chemical and petrochemical industry, Cherkasy region.

Вступ. Постановка проблеми. На сьогодні хімічна та нафтохімічна промисловість посідає значне місце в структурі промислового виробництва Черкаської області, її стабільний розвиток і модернізація є щоденним завданням для всіх підприємств галузі. Це потужний промисловий комплекс, який належить до складних галузей, що в значній мірі визначають тенденції розвитку промисловості області та охоплюють підприємства з виробництва основної хімічної продукції, фарб та лаків, фармацевтичного виробництва, виробництва парфюмерних та косметичних засобів, іншої хімічної продукції та з виробництва пластмасових виробів тощо. Саме тому, з огляду на значимість хімічної та нафтохімічної промисловості в Черкаській області, постає необхідність аналізу сучасного стану, проблем та перспектив даної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові основи дослідження закономірностей розміщення промислового виробництва загалом в Україні та СРСР внесли такі відомі вчені як Е. Б. Алаєв, М. Т. Агафонов, П. М. Алампієв, М. К. Бандман, Г. В. Балабанов, А. Т. Ващенко, А. П. Голіков, І. О. Горленко, Я. І. Жупанський, Ф. Д. Заставний, В. І. Захарченко, М. Г. Ігнатенко, С. І. Іщук, Т. М. Калашникова, В. В. Кістанов, А. М. Колотієвський, Л. М. Корецький, С. Б. Лавров, І. В. Нікольський, С. Я. Ниммик, М. М. Паламарчук, М. Д. Пістун, Ю. І. Пітюренко, А. Ю. Пробст, Ю. Г. Саушкін, Є. Д. Силаєв, А. В. Степаненко, Д. М. Стеченко, М. Ф. Тимчук, О. Г. Топчієв, А. Т. Хрущов, Б. С. Хорєв, О. І. Шаблій, М. Д. Шаригін, М. І. Шраг, А. І. Чистобаєв та ін.

На сьогодні фахівці державного та регіонального рівня у сфері управління мають аналізувати процеси становлення та розвитку хімічної та нафтохімічної промисловості України та в розрізі регіонів, визначати основні тенденції розвитку, проводити моніторинг та наукове осмислення основних проблем у цій сфері.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі хімічної та нафтохімічної галузі у загальній структурі промисловості в Черкаській області. Відповідно до визначеної мети в роботі було поставлено наступний ряд завдань: оцінити сучасний стан роботи підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості в області, дослідити сучасну структуру галузі, провести узагальнюючий аналіз експортно-імпортного потенціалу, визначити проблеми та окреслити перспективи розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу. Хімічна промисловість – провідна галузь індустрії, яка найбільш швидко забезпечує впровадження досягнень науково-технічного прогресу в усі сфери господарства і сприяє прискоренню розвитку продуктивних сил в кожній країні. Особливість сучасної хімічної промисловості – орієнтація головних наукомістких виробництв на забезпечення повсякденних потреб людини та її здоров'я. Це припускає повсюдне широке

використання продукції галузі, впровадження хімічних процесів у різні галузі господарства. Такі галузі промисловості, як нафтопереробна, енергетика, целюлозно-паперова, чорна та кольорова металургія, отримання будівельних матеріалів, а також багато виробництв харчової промисловості засновані на використанні хімічних процесів зміни структур вихідної речовини.

В Черкаській області хімічна та нафтохімічна промисловість представлена 27 підприємствами, що належать до кола великих, середніх та малих, які мають вагомий обсяг виробництва промислової продукції. Дані підприємства мають свої виробничі потужності у 6 населених пунктах регіону: м. Черкаси, м. Умань, м. Канів, м. Золотоноша, м. Монастирище, с. Червона Слобода Черкаського району (див. Рисунок 1)[5]. Місто Черкаси є системоформуючим у цьому напрямку (у 2011 році підприємствами Черкас реалізовано продукції хімії та нафтохімії на 6,802 млрд. грн, що становить 93,21% до вартості продукції загалом по області).

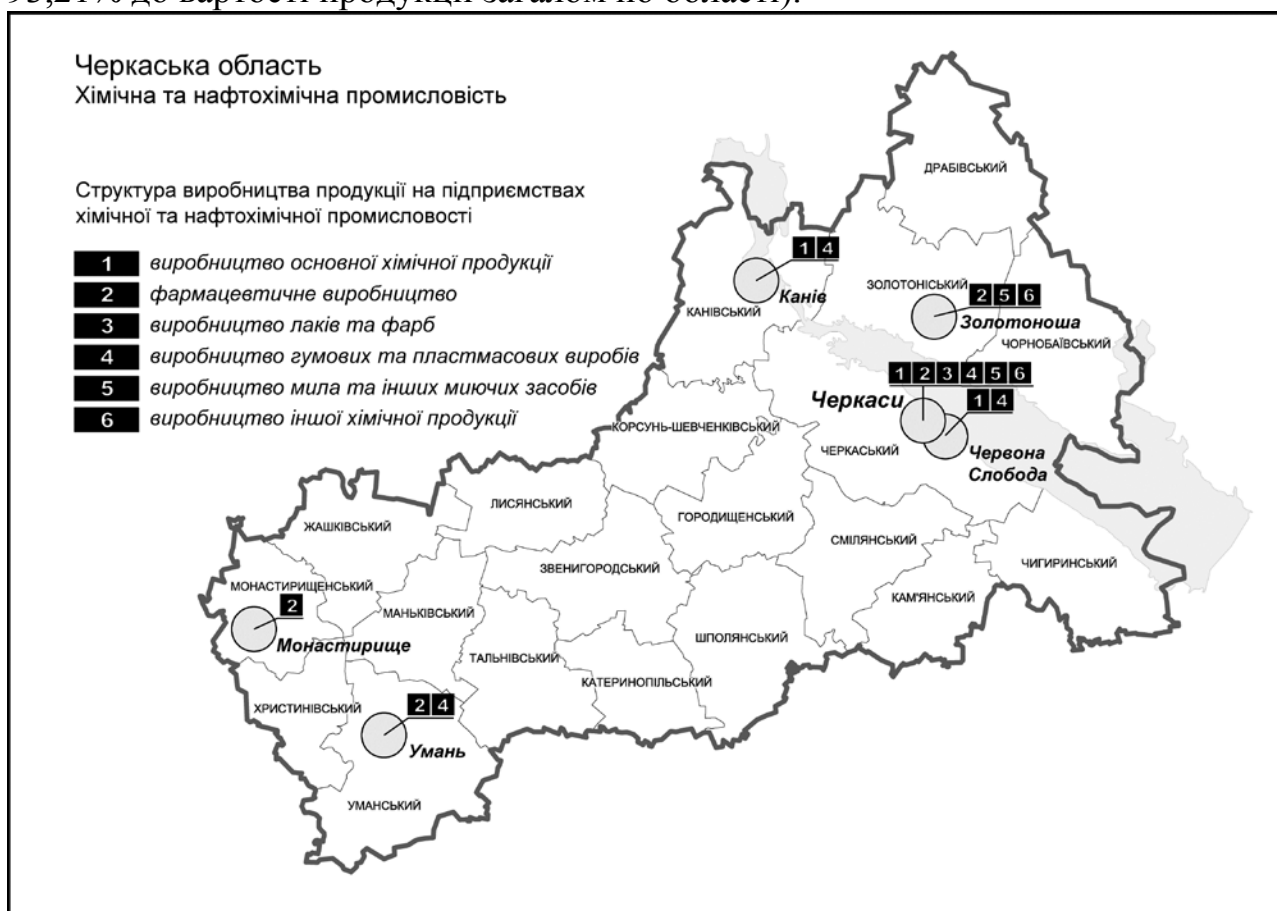

Рис.1 – Хімічна та нафтохімічна промисловість Черкаської області

Питома вага хімічної та нафтохімічної промисловості у виробництві промислової продукції є високою і посідає друге місце (після харчової) в структурі виробництва промислової продукції в Черкаській області (див. Таблиця 1). Незначне викривлення за період 2008-2009рр. пояснюється припиненням діяльності з випуску волокон і ниток хімічних ВАТ «Черкаське хімволокно». Наприклад, за 2005рік доля виробництва штучних та синтетичних

волокон у загальному обсязі виробництва хімічної продукції на території області склала близько 6%. На думку економічних аналітиків, світове виробництво хімічних волокон зазнало негативних наслідків не лише в результаті економічної кризи, а й від зміни торгівельних потоків; продовжується географічне переміщення виробничих потужностей з виробництва хімічного текстилю в азіатський регіон, зокрема в Китай. На світовому ринку з'явився більш дешевий одяг і продукція технічного призначення, через що традиційні виробники хімічних волокон (Європа, США) змушені були згорнути виробництво своєї продукції.

З огляду на світову кон'юнктуру хімічних товарів, в останні роки в структурі хімічної та нафтохімічної промисловості Черкаської області відбулись значні зміни. У 2010 році підприємствами хімічної та нафтохімічної промисловості було вироблено та реалізовано продукції на 5126327,70 грн, що становить 8% від загального обсягу реалізації хімічної продукції по Україні. В галузевій структурі (див. Рисунок 2) переважає продукція хімічного виробництва – 97,8%, у тому числі: виробництва основної хімічної продукції – 81,7%, фармацевтичного виробництва – 12,3%, виробництва лаків та фарб – 2,5%, виробництва іншої хімічної продукції – 1,1%, виробництво мила та миючих засобів – 0,2%. Частка виробництва гумових та пластмасових виробів становить 2,2% [3].

Таблиця 1 – Обсяг реалізованої продукції хімічної та нафтохімічної промисловості в Черкаській області за період 2004-2011 рр.

Обсяг реалізованої продукції хімічної та нафтохімічної промисловості в Черкаській області		
Період	тис. грн	у % до всієї реалізованої продукції
2004	1 493 874,90	24,90
2005	1 857 369,80	24,80
2006	2 309 462,70	25,10
2007	3 132 100,20	23,50
2008	3 929 487,10	19,50
2009	3 683 364,10	20,30
2010	5 126 327,70	21,60
2011	7 297 035,70	25,80

Спробуємо відтворити загальний каркас розміщення підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості. Для цього побудуємо матрицю, складовими якої будуть перелік населених пунктів (де Ч. – Черкаси, Ч. С. – Червона Слобода, З. – Золотоноша, К. – Канів, У. – Умань, М. – Монастирище) і перелік продукції, що виробляється на підприємствах у цих поселеннях.

Виробництво основної хімічної продукції зосереджено, переважно, в Черкасах; фармацевтичне виробництво – в Черкасах, Умані та Монастирищі; виробництво лаків та фарб – у Черкасах; виробництво гумових та пластикових виробів – у Черкасах, Умані, Каневі. Відповідно, можна провести поділ за спеціалізацією виробництва продукції хімічної та нафтохімічної промисловості. Найширший асортимент представлений у Черкасах, тоді як Умань та

Монастирище спрямовані на виробництво лікарських препаратів тощо, виробництво гумових, пластмасових виробів. Виробництво у Каневі, Золотоноші та Червоній Слободі є вузькоспеціалізованим, і представлений лише окремими видами продукції.

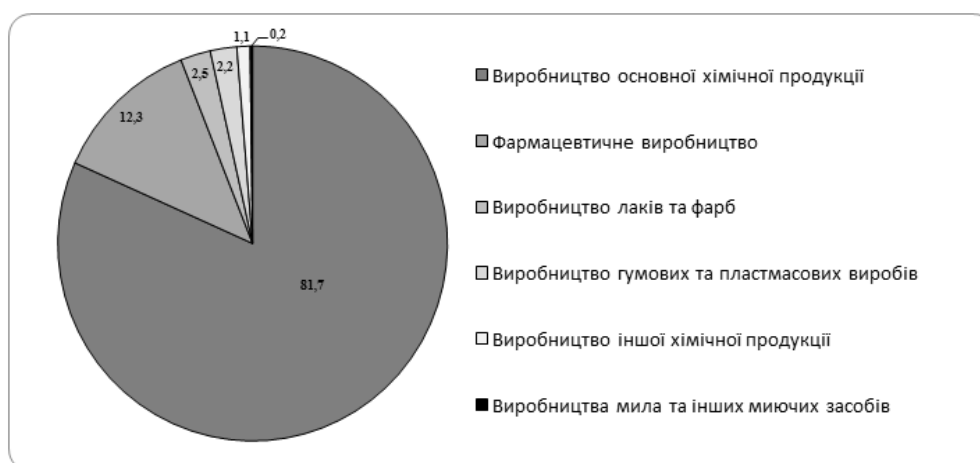

Рис. 2 – Структура реалізованої промислової продукції підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості у 2010 році (%)

Таблиця 2 – Виробництво продукції хімічної та нафтохімічної промисловості в розрізі населених пунктів Черкаської області

Види діяльності в хімічній та нафтохімічній промисловості Черкаської області	Назва населеного пункту					
	м. Черкаси	с. Червона Слобода	м. Золотоноша	м. Канів	м. Умань	м. Монастирище
Виробництво основної хімічної продукції	+	+		+		
Вода дистильована	+					
Кислота азотна неконцентрована (слабка)	+					
Аміак	+					
Добрива азотні мінеральні чи хімічні	+	+				
Пластмаси у первинних формах	+			+		
Фармацевтичне виробництво	+		+		+	+
Препарати лікарські на основі антибіотиків	+				+	+
"-/-" на основі алкалоїдів чи їхніх похідних для роздрібного продажу						+
"-/-", які містять вітаміни чи провітаміни, їхні похідні та суміші для роздрібного продажу	+				+	+
"-/-", які містять змішані чи незмішані продукти для роздрібного продажу, не віднесені до інших угруповань	+		+		+	
Тампони, вати, марля з фармацевтичними речовинами для роздрібного продажу	+				+	
Виробництво лаків та фарб	+					
Фарби та лаки на основі полімерів, розчинені у водному середовищі	+					
Фарби та лаки на основі полімерів, дисперговані або розчинені у неводних середовищах	+					
Фарби і лаки, сикативи готові	+					
Виробництво гумових та пластмасових виробів	+	+		+	+	
Плити, листи, плівка, фольга, стрічки пластмасові незаровані чи некомбіновані з іншими матеріалами	+			+	+	
Бутлі, пляшки, флаги і аналогічні вироби пластмасові	+				+	
Блоки дверні і віконні з пластмаси	+	+			+	
Вироби будівельні з пластмас інших	+				+	
Вироби пластмасові інші	+			+	+	
Виробництва мила та інших миючих засобів	+		+			
Виробництво іншої хімічної продукції	+		+			

Наступним кроком нашого дослідження є виявлення питомої частки кожної галузі хімічної та нафтохімічної промисловості. За Рисунком 1, ми

можемо відзначити, що на реалізацію основної хімічної продукції припадає майже 82%, реалізація фармацевтичних виробів склала понад 12%. Інші займають нішу до 6% від загального обсягу.

З вищенаведеного аналізу помітно, що виробництво основної хімічної продукції (виробництво води дистильованої, кислоти неконцентрованої (слабкої), аміаку, добрив азотних мінеральних чи хімічних, пластмас у первинних формах тощо) є домінантним в регіоні. Повертаючись до каркасу розміщення підприємств хімії та нафтохімії, визначаємо, що центром такого виробництва є місто Черкаси. Конкретизуючи, – це публічне акціонерне товариство «Азот», підприємство «Черкаський державний завод хімічних реактивів» та товариство з обмеженою відповідальністю «Черкаський завод авто хімії». ПАТ «Азот» - одне з найбільших підприємств України з виробництва мінеральних добрив, іонообмінних смол, капролактаму та іншої хімічної продукції. Підприємство активно спрямовує зусилля на відновлення економічних зв'язків після кризових 2008-2009рр., коли попит на хімічну продукцію на світових ринках різко зменшився і лише в перші місяці 2009 року на внутрішньому ринку були необхідні мінеральні добрива. Наступні місяці 2009 року були характерні високими цінами на природний газ, скороченням внутрішнього та зовнішнього попиту, що стало складним випробуванням для всієї хімічної промисловості та Черкаського ПАТ «Азот» зокрема. Основний споживач продукції, що виробляється на підприємстві – агропромисловий комплекс.

Значного розвитку в області набуває фармацевтичне виробництво. Найбільшими підприємствами Черкащини є ТОВ «Юрія-Фарм», ПАТ «Вітаміни», ДП «Черкаси-Фарма» ТОВ «Концерн «Нафтаенерго». Для підприємств фармацевтичного виробництва характерний динамічний розвиток, це зумовлює збільшення частки обсягу реалізованої продукції підприємствами цього виду діяльності у загальному обсязі реалізації хімічних продуктів. Проте за останній рік скоротився випуск усього асортименту окрім речовин людського чи тваринного походження для використання в терапевтичних і профілактичних цілей. Найбільший виробник ліків в області ТОВ «Юрія-Фарм» пояснює таке зменшення насамперед скороченням державних закупівель на окремі групи ліків та низькою платоспроможністю населення, яке є найбільшим споживачем фармацевтичної продукції, оскільки при проведенні лікувальних заходів забезпечення ліками здійснюється самими пацієнтами.

Проблемою вітчизняного виробництва лікарських засобів залишається відсутність власних транснаціональних виробників фармацевтичної продукції. Тому гостро стоїть питання реструктуризації та оптимального розподілу коштів фармацевтичних підприємств. Вони не в змозі виділити необхідні фінансові засоби для здійснення надто дорогих інноваційних проектів. Українські фармацевтичні підприємства левову частку коштів повинні вкладати у модернізацію виробництва та гармонізацію його з міжнародними стандартами. Не вистачає фінансових ресурсів на проведення наукових досліджень та

розроблення інноваційних лікарських засобів, маркетингових досліджень, апробацію лікарських препаратів. Виходячи з цього, українські фармацевтичні компанії зорієнтовані на випуск, головним чином, відтворених лікарських засобів. Однак, враховуючи ситуацію, що склалась на ринку фармацевтичних препаратів, такі відомі в області виробники ліків, як ТОВ «Юрія-Фарм», ДП «Черкаси-Фарма» ТОВ «Концерн «Нафтаенерго» тощо інвестують власні кошти в оновлення виробничого обладнання та приведення виробництва до вимог GMP (Міжнародний стандарт норм, правил та вказівок щодо виробництва лікарських препаратів).

Найбільшого зростання за період 2000-2010рр. досягнуто у виробництві лаків та фарб, випуск продукції збільшився більше, ніж у 6 разів, у тому числі за 2010рік зростання становило 65,1%. При цьому слід зазначити, що індекси промислової продукції протягом останніх років свідчать про нестабільну роботу підприємств цього виду діяльності як на державному рівні так і в Черкаській області зокрема. Відомими компаніями є ТОВ Лакофарбовий завод «Аврора», ТОВ «Черкаський завод автохімії», ПП Комерційна виробничо-технічна фірма «Колор».

Основним виробником лакофарбової продукції в області є ТОВ Лакофарбовий завод «Аврора», продукція якого має стійкий попит як на внутрішньому ринку, так і на ринку ближнього зарубіжжя. Оскільки на внутрішньому ринку споживачем є не лише населення, а й промислові підприємства, динаміка виробництва в значній мірі залежить від замовлень великих промислових споживачів.

Залишається нерозкритим питанням зовнішньої торгівлі товарами підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості.

Таблиця 3 – Експорт товарів підприємствами хімічної та нафтохімічної промисловості в Черкаській області за 2010рік

Назва товарів згідно з УКТЗЕД (експорт)	2010 рік	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу
Усього	672 670,9	100,0
Продукція хімічної та пов'язаною з нею промисловості	267 102,0	39,7
продукти неорганічної хімії	10 563,6	1,6
органічні хімічні сполуки	128 583,8	19,1
фармацевтична продукція	960,3	0,1
добрива	122 480,7	18,2
ефірні олії	770,7	0,1
мило, поверхнево-активні органічні речовини	17,2	0,0
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	7 068,4	1,1
пластмаси, полімерні матеріали	6 981,9	1,0

За даними Таблиці 3 основними статтями експорту продукції цих підприємств є органічні хімічні сполуки, добрива. Серед країн, до яких експортувалися органічні хімічні сполуки, переважав Китай; фармацевтична продукція – Білорусь; азотні добрива – Бразилія, Туреччина, Сенегал;

пластмаси, полімерні матеріали та вироби з них – Російська Федерація та Румунія.

Таблиця 4 – Імпорт товарів підприємствами хімічної та нафтохімічної промисловості в Черкаській області за 2010 рік

Назва товарів згідно з УКТЗЕД (імпорт)	2010 рік	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу
Усього	378 408,6	100,0
Продукція хімічної та пов'язаною з нею промисловості	122 850,7	32,5
продукти неорганічної хімії	2 983,8	0,8
органічні хімічні сполуки	59 320,4	15,7
фармацевтична продукція	4 480,2	1,2
добрива	43 390,2	11,5
ефірні олії	680,4	0,2
мило, поверхнево-активні органічні речовини	1 143,5	0,3
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	15 858,1	4,2
пластмаси, полімерні матеріали	14 917,6	3,9

За даними Таблиці 4 основними статтями імпорту продукції цих підприємств є органічні хімічні сполуки, добрива, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них. Серед країн, з яких імпортувалися продукти неорганічної хімії, найбільшу питому вагу мали Білорусь, Німеччина, Російська Федерація; органічних хімічних сполук (вуглеводні циклічні, сполуки сіркоорганічні) – Туреччина, Чехія, США; фармацевтична продукція – Болгарія; добрива (складні, калійні, азотні) – Російська Федерація, Білорусь, Казахстан; мило та поверхнево-активні органічні речовини – Нідерланди, США; імпорт пластмас, полімерних матеріалів та виробів з них – Російська Федерація, Нідерланди, Польща.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи дані, необхідно зазначити досить стабільну економічну ситуацію, яка склалась в хімічній та нафтохімічній промисловості області. Проте слід відмітити, що підприємства основної хімії, фармацевтичного виробництва області, які складають основу хімічної галузі регіону значно відстають за показниками від загальнодержавних, що свідчить про наявність не лише загальних для всіх хімічних підприємств проблем, а й суб'єктивних, характерних лише для підприємств Черкаської області: податки, висока конкуренція з боку зарубіжних та вітчизняних аналогічних товарів, низький платоспроможний попит на продукцію, високі ціни на сировину, зокрема імпорту, залежність від світових економічних тенденцій, скорочення державних закупівель на окремі групи товарів, залежність від попиту великих промислових підприємств-споживачів.

В рамках розвитку хімічної та нафтохімічної галузі, з метою підвищення продуктивності праці за рахунок зменшення енергоємності продукції основними заходами є проведення модернізації виробництва та підвищення питомої ваги продукції із високою часткою доданої вартості. Виробництво

хімічної продукції в області є значним важелем для формування позитивної динаміки виробництва як у переробній галузі так і в цілому по промисловості області. Стабільна робота хімічних підприємств є вагомою основою для наповнення бюджету області.

Список літератури

1. Головне управління статистики в Черкаській області – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua> **2.** Державна служба статистики України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> **3.** Комплексна економічна доповідь «Про роботу підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості» Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Черкаській області, Черкаси-2011. **4.** Програма економічного та соціального розвитку Черкаської області на 2011 рік Черкаської обласної державної адміністрації. **5.** Статистичний довідник «Бізнес-карта промислових підприємств Черкаської області» Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Черкаській області, Черкаси-2011.